דער סאטמארער רבי

רבי יואל טייטלבוים זצ"ל – דער "דברי יואל" – און זיין הייליגע שיטה

א דאקומענטאר-סקריפט פון 350 מינוט

טייל א׳: דער פולער אויסשטעל און צייט-איינטיילונג · טייל ב׳: קאפיטל 1 – שורש און יוגנט

סימנים: **[דאקומענטירט]** **[טראדיציאנעלער באריכט]** **[אומקלאר/מחלוקת]**

טייל א׳ – דער פולער אויסשטעל און צייט-איינטיילונג

גאנצע לענג: 350:00 מינוט (5 שעה 50 מינוט). די נאראציע איז געפלאנט מיט בערך 140 ווערטער א מינוט, אזוי אז דער גאנצער פילם טראגט בערך 49,000 ווערטער נאראציע. ביי יעדן קאפיטל שטייען די אונטער-טיילן מיט זייער אנהייב און סוף אויפן הויפט-צייט-ליניע (שעה:מינוט:סעקונדע). די לענג פון יעדן קאפיטל שטימט גענוי מיט וואס איר האט באשטימט.

הויפט-טאבעלע

#	קאפיטל	לענג	הייבט אן	ענדיגט	ווערטער (בערך)
1	שורש און יוגנט: דער ייחוס, סיגעט, די ערשטע לערן-יארן	25:00	0:00:00	0:25:00	3,500
2	די רבנות אין אורשיווא און סאטמאר	30:00	0:25:00	0:55:00	4,200
3	די מלחמה-יארן: דער חורבן, דער קאסטנער באן, בערגן-בעלזן, די באפרייאונג	35:00	0:55:00	1:30:00	4,900
4	אנקומען קיין אמעריקע און אויפבויען אין וויליאמסבורג	35:00	1:30:00	2:05:00	4,900
5	אויפבויען די קהלה: מוסדות, חינוך, חסד	30:00	2:05:00	2:35:00	4,200
6	די שיטה: יסודות אין תורה און השקפה	40:00	2:35:00	3:15:00	5,600
7	ציוניזם און די מדינה: ויואל משה, על הגאולה ועל התמורה, די שלש שבועות	50:00	3:15:00	4:05:00	7,000
8	זיינע ספרים און תורה-ירושה: דברי יואל און נאך	30:00	4:05:00	4:35:00	4,200
9	מחלוקות, קריטיקער און אנדערע מיינונגען – ערליך פארגעשטעלט	30:00	4:35:00	5:05:00	4,200
10	די שפעטערע יארן, קרית יואל, און די הסתלקות אין 1979	25:00	5:05:00	5:30:00	3,500
11	ירושה און ממלא-מקום	20:00	5:30:00	5:50:00	2,800
	סך הכל	**350:00**		**5:50:00**	**49,000**

די אונטער-טיילן ווייטער זענען א ארבעטס-פלאן. דאטעס ווערן געגעבן ווי די מקורות געבן זיי, און וואו די מקורות זענען זיך סותר ווערט עס שוין דא אנגעצייכנט, כדי מען זאל עס אפן באהאנדלען ווען דער קאפיטל ווערט געשריבן. יעדער קאפיטל ווערט ווידער דורכגעפארשט און נאכגעקוקט ווען מען שרייבט אים.

קאפיטל 1 – שורש און יוגנט (0:00:00–0:25:00 · 25:00)

אונטער-טייל	מינוטן	צייט-ליניע
1.1 די עפענונג: ווער ער איז געווען, און ווי דער פילם ארבעט	0:00–2:30	0:00:00–0:02:30
1.2 סיגעט און מאראמאראש: די וועלט וואו ער איז געבוירן געווארן	2:30–6:00	0:02:30–0:06:00
1.3 דער ייחוס, ערשטער טייל: דער ישמח משה און ר׳ אלעזר ניסן	6:00–10:00	0:06:00–0:10:00
1.4 דער ייחוס, צווייטער טייל: דער ייטב לב און דער סיגעטער הויף	10:00–13:30	0:10:00–0:13:30
1.5 זיין פאטער דער קדושת יום טוב, און די הויזגעזינד	13:30–17:00	0:13:30–0:17:00

אונטער-טייל	מינוטן	צייט-ליניע
1.6 געבורט, קינדהייט, בר מצוה, די ערשטע לערן-יארן	17:00–21:00	0:17:00–0:21:00
1.7 סמיכות, חתונה, און דעם פאטערס הסתלקות (1904)	21:00–24:00	0:21:00–0:24:00
1.8 איבערגאנג צו קאפיטל 2	24:00–25:00	0:24:00–0:25:00

קאפיטל 2 – די רבנות אין אורשיווא און סאטמאר (0:25:00–0:55:00 · 30:00)

אונטער-טייל
2.1 קעסט אין ראדאמישל; זיך באזעצן אין סאטמאר (1904–1905); א בית המדרש פאר א יונגן מאן
2.2 רב אין אורשיווא (אילאשווא), 1911; די יארן פון דער ערשטער וועלט-מלחמה צוריק אין סאטמאר
2.3 נאך טריאנאן: די געגנט גייט איבער צו רומעניע און טשעכאסלאוואקיי; די ליידיגע רבנות אין סאטמאר 1920; צוריק קיין אורשיווא (1922
2.4 רב אין קראלי (נאדיקארוי / קארעי), 1925–26; דעם ברודערס הסתלקות (1926) און די סיגעטער ירושה
2.5 די סאטמארער רבנות-מחלוקת 1928–1934: וואלן, בראשורן, דער הסכם פון 1930
2.6 רב אין סאטמאר 1934–1944: די ישיבה, דער באזוך אין ירושלים 1932, צער אין שטוב און די צווייטע חתונה

באקאנטע מחלוקות וואס מען דארף אפן באהאנדלען: צי זיין הויף אין סאטמאר האט זיך "אנגעהויבן" אין 1905 אדער אין 1928; די באשטימונג אין קראלי (תרפ"ד, 1925 אדער 1926); די צוריקקער קיין אורשיווא (תרפ"א אדער 1922); דער דאטום פונעם הסכם אין סאטמאר (פעברואר אדער יוני 1930); און ווען ער איז אריין אין סאטמאר אלס רב (די וואלן אין 1928, אדער ער איז אנגעקומען דעם 27טן פעברואר 1934).

קאפיטל 3 – די מלחמה-יארן (0:55:00–1:30:00 · 35:00)

אונטער-טייל	מ
3.1 1940: דער צווייטער ווינער אורטייל ברענגט סאטמאר צוריק צו אונגארן; די אנטי-יידישע געזעצן	0
3.2 דעם 19טן מערץ 1944: די דייטשע אקופאציע; דער פרואוו צו אנטלויפן; דער קלויזנבורגער געטא	0
3.3 דער קאסטנער באן: דער ראטירונגס-קאמיטעט אין בודאפעשט, פריידיגערס רשימה פון רבנים, ארויסגעפארן דעם 30סטן יוני 1944	0
3.4 בערגן-בעלזן: דער "אונגארישער לאגער", די חדשים פוןווארטן	0
3.5 שווייץ, דעצעמבער 1944	0
3.6 דער חורבן פון די אידן פון סאטמאר, סיגעט און מאראמאראש; די באפרייאונג; קיין ארץ ישראל (חיפה, דעם 2טן סעפטעמבער 1945	0

באקאנטע מחלוקות: די צאל פאסאזשירן אויפן באן און די דאטעס פון די צוויי טראנספארטן קיין שווייץ; ווי אזוי ער איז אריין אין דער רשימה; ווען דער סאטמארער געטא איז געגרינדעט געווארן; באריכטן פון די מלחמה-יארן וואס שטיצן זיך נאר אויף איין מקור. קאפיטל 3 שטעלט פאר די דאקומענטירטע פאקטן און די חסידישע באריכטן זייט ביי זייט; די קריטישע מיינונגען ווערן דא נאר קורץ דערמאנט און ווערן פול באהאנדלט אין קאפיטל 9.

קאפיטל 4 – אנקומען קיין אמעריקע און אויפבויען אין וויליאמסבורג (35:00 · 1:30:00–2:05:00)

אונטער-טייל	מינוטן	צייט-ליניע
4.1 ירושלים, 1945–46	0:00–5:00	:00–1:35:00
4.2 ניו יארק: אנגעקומען אויף דער שיף "וואלקעניע", צווייטן טאג ראש השנה (27טן סעפטעמבער 1946)	5:00–10:00	:00–1:40:00
4.3 וויליאמסבורג נאך דער מלחמה: די פליטים, די גאסן, דער ערשטער מנין	10:00–17:00	:00–1:47:00
4.4 קהל ייטב לב (אפריל 1948) און די תקנות פון 1952	17:00–24:00	:00–1:54:00
4.5 אויפבויען א לעבנסשטייגער: לבוש, שפראך, זיך אפטיילן פון דער אַרומיגער קולטור	24:00–31:00	:00–2:01:00
4.6 א קהלה וואקסט: די 1950ער און 1960ער יארן	31:00–35:00	00–2:05:00

באקאנטע מחלוקות: פארוואס ער האט פארלאזט ארץ ישראל; טייל מקורות געבן 1946, טייל 1947; ציפערן פון דער גרייס פון דער קהלה.

קאפיטל 5 – אויפבויען די קהלה (30:00 · 2:05:00–2:35:00)

אונטער-טייל	מינוטן	צייט-ליניע
5.1 חינוך פאר אינגלעך: תורה ויראה, חדרים און ישיבות	0:00–7:00	2:05:00–2:12:00
5.2 חינוך פאר מיידלעך: די מיידלשע שולעס	7:00–11:00	2:12:00–2:16:00
5.3 כשרות, בתי הוראה, מקוואות; דער התאחדות הרבנים (CRC)	11:00–17:00	2:16:00–2:22:00
5.4 חסד: ביקור חולים, צדקה-קאסעס, זארג פאר ארעמע און קראנקע	17:00–24:00	2:22:00–2:29:00
5.5 א קול אין דרוק: "דער איד"; דער אויפבוי פון דער קהלה	24:00–30:00	2:29:00–2:35:00

באקאנטע מחלוקות: דאס יאר וואס דער התאחדות הרבנים איז געגרינדעט געווארן (1953, 1954 אדער 1955); דער אנהייב פון ביקור חולים; צי "דער איד" איז געגרינדעט געווארן אדער איבערגעקויפט.

קאפיטל 6 – די שיטה: יסודות אין תורה און השקפה (40:00 · 2:35:00–3:15:00)

אונטער-טייל	מינוטן	צייט-ליניע
6.1 די וואָרצלען: דער חתם סופר, צאנז, און די אונגארישע ארטאדאקסיע	0:00–7:00	2:35:00–2:42:00
6.2 אמונה און גלות: דער גלות אלס גזירה מן השמים, די גאולה נאר פון הימל	7:00–15:00	2:42:00–2:50:00
6.3 זיך אפטיילן און קנאות: היטן דעם מחנה	15:00–22:00	2:50:00–2:57:00
6.4 צניעות, לבוש, אידיש, און די חומרות אין הלכה	22:00–29:00	2:57:00–3:04:00
6.5 דער רב און דער רבי: אויטאריטעט און פירערשאפט	29:00–35:00	3:04:00–3:10:00
6.6 ווי חסידים האבן געלעבט מיט דער שיטה	35:00–40:00	3:10:00–3:15:00

קאפיטל 7 – ציוניזם און די מדינה (50:00 · 3:15:00–4:05:00)

אונטער-טייל	מינוטן	צייט-ליניע
7.1 הינטערגרונט: די אונגארישע רבנים קעגן ציוניזם; מזרחי (1902) און אגודת ישראל (1912)	0:00–8:00	3:15:00–3:23:00
7.2 "ויואל משה": ווען ער איז ארויס, די דריי מאמרים, זיין דרך פון לערנען	8:00–18:00	3:23:00–3:33:00
7.3 די שלש שבועות (כתובות קי"א ע"א) און ווי ער האט זיי אויסגעלערנט	18:00–28:00	3:33:00–3:43:00
7.4 מאמר ישוב ארץ ישראל און מאמר לשון הקודש	28:00–35:00	3:43:00–3:50:00
7.5 1967 און "על הגאולה ועל התמורה"	35:00–43:00	3:50:00–3:58:00
7.6 למעשה: וואלן, די עדה החרדית, געלט פון דער מדינה	43:00–50:00	3:58:00–4:05:00

באקאנטע מחלוקות: דער ערשטער דרוק פון "ויואל משה" (פארשידענע מקורות געבן 1958, 1959, 1960 אדער 1961); אויסגאבעס און צאל בלעטער; דאס יאר פון זיין אמט אין דער עדה החרדית (1951–1953). יעדער ציטאט פון די ספרים ווערט נאכגעקוקט אין א געדרוקטן ספר פאר מען נוצט אים.

קאפיטל 8 – זיינע ספרים און תורה-ירושה (30:00 · 4:05:00–4:35:00)

אונטער-טייל
8.1 "דברי יואל" אויף חומש און מועדים
8.2 שו"ת "דברי יואל"
8.3 די אנדערע ספרים: קונטרסים, "דברות קודש", "אגדות מהרי"ט", "טיב לבב", "רב טוב" – וואס ער האט אליין געשריבן און וואס תלמידים
8.4 זיין דרך: למדנות, דרוש, און די פוסקים אויף וועמען ער האט זיך געשטיצט
8.5 ווי מען לערנט די ספרים היינט

קאפיטל 9 – מחלוקות, קריטיקער און אנדערע מיינונגען (30:00 · 4:35:00–5:05:00)

אונטער-טייל	מינוטן	צייט-ליניע
9.1 ווי דער קאפיטל ארבעט: יעדע מיינונג מיט אירע אייגענע ווערטער, יעדע תשובה דערנעבן	0:00–2:00	5:00–4:37:00
9.2 די מלחמה-יארן: די קריטיק און די תשובות	2:00–10:00	7:00–4:45:00
9.3 גדולים וואס זענען נישט מסכים געווען וועגן דער מדינה און די שבועות, און די תשובות פון זיין מחנה	10:00–18:00	5:00–4:53:00
9.4 די באציאונגען מיט אנדערע הויפן און מיט אגודת ישראל	18:00–24:00	3:00–4:59:00
9.5 מחלוקות אין הלכה און מנהג (למשל די שאלה פון דער מחיצה מיט ר' משה פיינשטיין)	24:00–30:00	9:00–5:05:00

קאפיטל 10 – די שפעטערע יארן, קרית יואל, און די הסתלקות (25:00 · 5:05:00–5:30:00)

אונטער-טייל	מינוטן	צייט-ליניע
10.1 די 1960ער יארן: די פירערשאפט אויפן העכסטן פונקט; באזוכן אין ארץ ישראל (1956, 1965)	0:00–6:00	:05:00–5:11:00
10.2 דער שלאג דעם 23סטן פעברואר 1968, און די יארן דערנאך	6:00–11:00	:11:00–5:16:00

אונטער-טייל	מינוטן	צייט-ליניע
10.3 קרית יואל: זוכן א פלאץ, די ערשטע משפחות (1974), די אינקארפאראציע (1976 אדער 1977)	11:00–17:00	16:00–5:22:00
10.4 כ"ו אב תשל"ט (19טן אויגוסט 1979): די הסתלקות, די לויה, די קבורה אין קרית יואל	17:00–25:00	22:00–5:30:00

קאפיטל 11 – ירושה און ממלא-מקום (20:00 · 5:30:00–5:50:00)

אונטער-טייל	מינוטן	צייט-ליניע
11.1 זיין פלימעניק ר' משה טייטלבוים, דער "ברך משה" (רבי 1979–2006)	0:00–6:00	5:30:00–5:36:00
11.2 די קהלה וואקסט אין אמעריקע, אין ארץ ישראל און אין דער וועלט	6:00–11:00	5:36:00–5:41:00
11.3 נאך 2006: צוויי רביים, ר' אהרן און ר' זלמן לייב, פארגעשטעלט מיט גלייכן דרך ארץ	11:00–15:00	5:41:00–5:45:00
11.4 די שיטה היינט, און א לעצטער געדאנק	15:00–20:00	5:45:00–5:50:00

חשבון: 25 + 30 + 35 + 35 + 30 + 40 + 50 + 30 + 30 + 25 + 20 = **350 מינוט**; דער לעצטער קאפיטל ענדיגט זיך ביי **5:50:00**.

טייל ב׳ – קאפיטל 1: שורש און יוגנט

דער ייחוס, סיגעט, די ערשטע לערן-יארן · לענג 25:00 · אויפן הויפט-צייט-ליניע 0:00:00–0:25:00 · נאראציע בערך 3,500 ווערטער

ווי אזוי צו לייענען דעם סקריפט

- די נאראציע איז געשריבן צו לייענען הויך, רואיג, בערך 140 ווערטער א מינוט. די צייכנס נאך יעדן זאץ זענען פאר דער פראדוקציע, און מען לייענט זיי **נישט** הויך.
- [דאקומענטירט] – עס שטייט אין א וויסנשאפטלעכן אדער רעפערענץ-מקור, אדער אין א דאקומענט פון יענער צייט.
- [טראדיציאנעלער באריכט] – חסידים, תלמידים אדער די משפחה דערציילן עס, אדער עס שטייט נאר אין ביאגראפיעס פון אינעווייניג; עס ווערט פארגעשטעלט אלס אזא, מיט דרך ארץ.
- [אומקלאר/מחלוקת] – די מקורות זענען זיך סותר, און די נאראציע זאגט עס אפן.
- נומערן אין קלאמערן, למשל [2], ווייזן אויף דער רשימה פון מקורות אין סוף קאפיטל. גענשעפיסלעך ("...") ווערן גענוצט נאר וואו מען האט געזען דעם לשון אין מקור; אלעס אנדערש איז א באארבייטונג אין אונזערע ווערטער.
- פרויען ווערן קיינמאל נישט דערמאנט ביים נאמען אין דעם פילם; משפחה-מיטגלידער ווערן אידענטיפיצירט דורך זייער פאטער אדער מאן.

1. דער נאראציע-סקריפט

1.1 די עפענונג: ווער ער איז געווען, און ווי דער פילם ארבעט · 0:00:00–0:02:30

אין חודש אב תשל"ט, אויגוסט 1979, איז אין קרית יואל, אין אראנדזש קאונטי, ניו יארק, פארגעקומען א לויה וואס, לויט דער באקאנטער ציפער, זענען געקומען מער ווי הונדערט טויזנט מענטשן. [דאקומענטירט] [4] דער וואס מען האט באוויינט איז געבוירן געווארן כמעט דריי און ניינציג יאר פריער, אין א קליין שטעטל אין די בערג פון דעם אלטן קעניגרייך אונגארן. [דאקומענטירט] [1][2] זיין נאמען איז געווען רבי יואל טייטלבוים. [דאקומענטירט] פאר די אידן פון אונגארן איז ער געווען ר׳ יואליש; פאר דער וועלט איז ער געווארן דער סאטמארער רבי; און פאר די וואס לערנען זיינע ספרים איז ער דער "דברי יואל".

[דאקומענטירט] [1][2]

ער איז געווען רב אין אורשיווא, אין קראלי און אין סאטמאר. [דאקומענטירט] [1][3] ער האט איבערגעלעבט דעם חורבן פון אונגארישן אידנטום, און האט ווידער אויפגעבויט זיין קהלה אין וויליאמסבורג, ברוקלין, וואו זי איז געוואקסן צו איינע פון די גרעסטע חסידישע קהלות אויף דער וועלט. [דאקומענטירט] [1] ער האט געשריבן דעם ספר "ויואל משה", וואס איז געווארן דער הויפט-ספר פון דער תורה-קעגנערשאפט צום ציוניזם. [דאקומענטירט] [1][3] פאר זיינע חסידים איז ער געווען דער גדול וואס איז געשטאנען פעסט ווען אנדערע האבן זיך געבויגן. [טראדיציאנעלער באריכט] אנדערע האבן אים געזען אלס א שטרענגע פיגור וואס האט נישט נאכגעגעבן, און דער פילם וועט אויך די מיינונגען ערליך פארשטעלן. [דאקומענטירט] [3]

אין די קומענדיגע פינף שעה און פופציג מינוט וועלן מיר נאכגיין זיין לעבן און זיין שיטה אין עלף קאפיטלען. מיר וועלן זיך שטיצן קודם כל אויף זיינע אייגענע ווערטער, דערנאך אויף די היסטאריקער, און דערנאך אויף די מסורות פון זיינע חסידים, און מיר וועלן די דריי מינים וויסן האלטן באזונדער. וואו די מקורות זענען זיך סותר, וועלן מיר עס זאגן קלאר. וואו חסידים דערציילן עפעס וואס מען קען נישט באשטעטיגן אין א דאקומענט, וועלן מיר עס דערציילן אלס זייער באריכט. און מיר וועלן קיינעם נישט אריינלייגן אין מויל ווערטער וואס ער האט נישט געזאגט.

אונזער מעשה הייבט זיך אן לאנג פאר זיין געבורט. זי הייבט זיך אן מיט א משפחה – א קייט פון רבנים און רביים, פיר דורות צוריק. און זי הייבט זיך אן מיט א שטאט.

1.2 סיגעט און מאראמאראש: די וועלט וואו ער איז געבוירן געווארן · 0:02:30–0:06:00

סיגעט ליגט אין א טאל אין צפון פון היינטיגן רומעניע, נאענט צו דער אוקראינישער גרעניץ, וואו דער טייך איזא פליסט אריין אין דעם טייך טיסא. [דאקומענטירט] [2][10] אויף אונגאריש האט די שטאט געהייסן מאראמאראש-סיגעט (Máramarossziget), און אין עלטערע אידישע ספרים געפינט מען זי אלס סיגעט, סיגוט אדער "סיהאט". [דאקומענטירט] [2] איר אפיציעלער רומענישער נאמען היינט איז Sighetu Marmației. [דאקומענטירט] [10] דאס אונגארישע ווארט "סיגעט" מיינט "אינזל", און מען טייטשט געווענליך דעם נאמען לויט דעם וואס די שטאט ליגט צווישן די טייכן. [אומקלאר/מחלוקת] [10] נישט אלע מקורות טייטשן עס גענוי אזוי, און מיר לאזן די פרטים אפן. [אומקלאר/מחלוקת]

ווען רבי יואל איז געבוירן געווארן, איז סיגעט געווען די הויפטשטאט פון מאראמאראש קאונטי, אין קעניגרייך אונגארן, וואס איז דעמאלט געווען א טייל פון דער עסטרייך-אונגארישער אימפעריע. [דאקומענטירט] [2][5] דער היסטאריקער מיכאל זילבער (Michael Silber) שרייבט אין דער ייוו"א ענציקלאפעדיע אז די געגנט איז געווען ארומגערינגלט מיט די קארפאטן בערג, און אז זי איז געווען דער טייל פון קעניגרייך וואס די מאדערנע צייטן האבן אם וויניגסטן אנגערירט. [דאקומענטירט] [2] ער שרייבט אז די אידן פון מאראמאראש האבן מער ווי אלע אנדערע אונגארישע אידן געגליכן צו די אידן פון די שטעטלעך אין מזרח-אייראפע. [דאקומענטירט] [2] א סך פון זיי זענען געקומען איבער די בערג פון פוילן און גאליציע, אין וואס ער רופט א "שטענדיגע אימיגראציע". [דאקומענטירט] [2]

די קהלה איז צום אנהייב געוואקסן פאמעלעך. [דאקומענטירט] ארום 1759 איז געקומען פון פוילן א רב מיטן נאמען ר' צבי פיש, אלס דער ערשטער רב פון דער קאונטי און פון דער שטאט, וואס האט דעמאלט נישט געקענט האבן מער ווי בערך הונדערט אידן. [דאקומענטירט] [2] אין די 1760ער יארן האט דער משיח-שקר יעקב פראנק געצויגן נאכפאלגער פון סיגעט, און א טייל פון זיי האבן פארלאזט דעם אידישן פאלק. [דאקומענטירט] [2] נאכדעם וואס ר' צבי פיש איז נפטר געווארן אין 1771, איז די רבנות געשטאנען ליידיג דרייסיג יאר. [דאקומענטירט] [2]

די שטאט איז ווידער אויפגעבויט געווארן אויף תורה. [דאקומענטירט] אין 1869 האט סיגעט שוין געהאט מער ווי 2,300 אידן, און זילבער רעכנט "מער ווי א טוץ" בתי מדרשים און קלויזן פאר יעדן שטראם אין דער קהלה, צוזאמען מיט א סך חסד-געזעלשאפטן. [דאקומענטירט] [2] די מערסטע אידן האבן זיך פרנסה געווען פון קליינעם האנדל און מלאכה, און נאך 1860, ווען אידן האבן באקומען רשות צו פארמאגן לאנד און וואלד, האבן א סך געארבעט אין האלץ-האנדל. [דאקומענטירט] [2] פון די 1870ער יארן איז סיגעט אויך געווען א צענטער פון העברעאישן דרוק. [דאקומענטירט] [2] אין דעם צענזוס פון 1910 האט די שטאט געציילט 7,981 אידן פון 21,370 איינוואוינער – מער ווי א דריטל. [דאקומענטירט] [10]

מאראמאראש איז געווען א חסידישע געגנט. [דאקומענטירט] חסידים האבן דערציילט אז דער בעל שם טוב האט אוועקגעגעבן דעם "שיינעם גארטן" פון מאראמאראש צו זיין תלמיד ר' קאפל פון קאלאמיי, וועמענס אייניקלעך – די רביים פון קאסוב און שפעטער פון וויזשניץ – האבן געהאלטן די קאונטי פאר זייער אייגנס. [טראדיציאנעלער באריכט] [2] זילבער רעקארדירט דאס אלס א לעגענדע, און אזוי שטעלן מיר עס פאר. [דאקומענטירט] [2] אין די דאזיגע וועלט פון פארשידענע הויפן, קלויזן און טיפע אמונה, איז אריינגעקומען די משפחה טייטלבוים.

1.3 דער ייחוס, ערשטער טייל: דער ישמח משה און ר' אלעזר ניסן · 0:06:00–0:10:00

דער גרינדער פון דער קייט איז געווען רבי משה טייטלבוים, וואס מען רופט אים נאך זיין ספר דער "ישמח משה". [דאקומענטירט] [1][2] ער איז געבוירן געווארן אין פשעמישל (Przemyśl), אין גאליציע. [דאקומענטירט] [3] זיינע יארן ווערן געווענליך געגעבן פון 1759 ביז 1841, הגם טייל מקורות שטעלן זיין געבורט אין 1758. [אומקלאר/מחלוקת] [1][5]

ער איז געווען רב אין שאטוירא-אוהעל (Sátoraljaújhely), וואס אידן האבן גערופן "אוהעל", אין צפון-מזרח אונגארן. [דאקומענטירט] [1][2] ביאגראפישע מקורות זאגן אז ער איז דארט געווען רב פון 1808 ביז זיין הסתלקות אין 1841, מער ווי דרייסיג יאר. [אומקלאר/מחלוקת] [4] דאס יאר וואס ער איז אנגעקומען, און די שטעלעס וואס ער האט פריער פארנומען, ווערן געגעבן פארשידן אין פארשידענע מקורות. [אומקלאר/מחלוקת]

לויט דער משפחה-מסורה און שפעטערדיגע ביאגראפיעס, איז ער צום אנהייב נישט געווען קיין חסיד. [טראדיציאנעלער באריכט] [4][5] מען דערציילט אז זיין איידעם, ר' אריה לייב ליפשיץ, דער מחבר פון "ארי דבי עילאי", וואס איז אליין געווען א תלמיד פון חוזה פון לובלין, האט אים געברענגט צום חוזה. [טראדיציאנעלער באריכט] [4][5] וואס איז יא דאקומענטירט איז דער סוף: דער היסטאריקער אלן נאדלער (Allan Nadler) רופט אים א תלמיד פון ר' יעקב יצחק הורוויץ, דער חוזה פון לובלין. [דאקומענטירט] [1]

זיין חשיבות פאר דעם אונגארישן אידנטום איז נישט קיין שאלה. [דאקומענטירט] נאדלער רופט אים איינער פון די חשובסטע פערזענלעכקייטן אין דער געשיכטע פון דער אונגארישער חסידות. [דאקומענטירט] [1] זילבער רופט אים די הערויסשטייענדיגסטע חסידישע פערזענלעכקייט אין אונגארן. [דאקומענטירט] [2] די ענציקלאפעדיע יודאיקא באשרייבט אים אלס איינער פון די ערשטע וואס האבן פארשפרייט חסידות אין די צפון- און מיטל-געגנטן פון אונגארן, און אלס באוואוסט סיי אלס א למדן און סיי אלס א בעל מופת. [דאקומענטירט] [3]

ער האט איבערגעלאזט ספרים וואס מען לערנט נאך היינט. [דאקומענטירט] דעם "ישמח משה", זיינע דרשות אויף דער תורה, באשרייבט די ענציקלאפעדיע יודאיקא אלס איינער פון די קלאסישע דרוש-ספרים פון חסידות. [דאקומענטירט] [3] ער האט אויך געשריבן די שו"ת "השיב משה", און "תפלה למשה" אויף תהלים. [דאקומענטירט] [4][12] חסידים האבן אפגעהיטן א סך מסורות וועגן אים. [טראדיציאנעלער באריכט] מען דערציילט אז אין זיינע לעצטע יארן, פון גרויס בענקשאפט נאך משיח, האט ער געטראגן די שבת-קליידער די גאנצע וואך. [טראדיציאנעלער באריכט] [4] קיין דאקומענט באשטעטיגט עס נישט, און מיר ברענגען עס ווי עס איז איבערגעגעבן געווארן. [טראדיציאנעלער באריכט]

מער ווי הונדערט יאר שפעטער האט זיין אור-אור-אייניקל געברענגט דעם "ישמח משה" און דעם "תפלה למשה" אין זיין אייגענעם ספר "ויואל משה". [דאקומענטירט] [11] טייל טייטשן אז דער נאמען "ויואל משה" דערמאנט אליין אן דעם גרינדערס נאמען; דער פארשער שאול מאגיד (Shaul Magid) ווייזט אויף דעם פסוק אין שמות, "ויואל משה", וואס דער מדרש טייטשט אלס א שבועה. [אומקלאר/מחלוקת] [4][11] די צוויי פשטים קענען שטיין צוזאמען. אין דעם מאטעריאל וואס מיר האבן געזען, האט דער רבי אליין נישט ערקלערט דעם נאמען. [דאקומענטירט]

דער צווייטער דור איז געווען דעם ישמח משה'ס זון, רבי אלעזר ניסן טייטלבוים, וואס זיין נאמען ווערט אויך געשריבן אליעזר ניסן. [דאקומענטירט] [2] זילבער גיט זיינע יארן פון 1786 ביז 1854, און די ענציקלאפעדיע יודאיקא פון 1788 ביז 1855. [אומקלאר/מחלוקת] [2][3] ער איז געווען דער ערשטער פון דער משפחה וואס איז געווען רב אין סיגעט. [דאקומענטירט] [2] נאך דער פטירה פון דעם סיגעטער רב, ר' מנחם שטערן, אין 1834, האט די איינפלוסרייכע משפחה כהנא דורכגעפירט אז מען זאל אים אויסוויילן. [דאקומענטירט] [2] אבער זילבער שרייבט אז די קעגנערשאפט פון די קאסובער חסידים, וואס זענען געווען א גרויסער טייל פון דער שטאט, האט אים געבראכט אפצוזאגן פון דער שטעלע אין 1840. [דאקומענטירט] [2] שפעטער איז ער געווען רב אין דראהאביטש, אין גאליציע. [דאקומענטירט] [3] די ענציקלאפעדיע יודאיקא באמערקט אז ער האט נישט איבערגעלאזט קיין אייגענע ספרים. [דאקומענטירט] [3]

1.4 דער ייחוס, צווייטער טייל: דער ייטב לב און דער סיגעטער הויף · 0:10:00–0:13:30

דער דריטער דור איז געווען רבי יקותיאל יהודה טייטלבוים, וואס מען רופט אים נאך זיין ספר דער "ייטב לב". [דאקומענטירט] [1][2] ער איז געלעבט פון 1808 ביז 1883, און אין דעם זענען נאדלער און זילבער מסכים. [דאקומענטירט] [1][2] ער איז געווען דער זון פון ר' אלעזר ניסן, און דער אייניקל פון דעם ישמח משה. [דאקומענטירט] [1][2] ער איז געווען דער זיידע פון דעם סאטמארער רבי'ן. [דאקומענטירט] [1]

פאר סיגעט איז ער געווען רב אין שטראפקוב, אין אוהעל און אין דראהאביטש. [אומקלאר/מחלוקת] [3][4] די ענציקלאפעדיע יודאיקא און די ביאגראפישע מקורות געבן נישט גענוי די זעלבע רשימה פון שטעלעס, און די ענציקלאפעדיע יודאיקא אליין שרייבט אז ער האט געמוזט פארלאזן אוהעל צוליב דרוק פון די מתנגדים. [אומקלאר/מחלוקת] [3]

אין 1858 איז ער געקומען קיין סיגעט. [דאקומענטירט] [1][2] זילבער שרייבט אז ער איז אריין אין דער שטאט אין א מאמענט פון "א בראך": דער פריערדיגער רב, ר׳ יוסף שטערן, איז נפטר געווארן; די קאסובער חסידים זענען דעמאלט געווען צעטיילט צווישן די זין פון ר׳ חיים פון קאסוב – ר׳ יעקב שמשון אין קאסוב, און ר׳ מנחם מענדל אין וויזשניץ; און די משפחה כהנא האט אים מיט התלהבות געשטיצט. [דאקומענטירט] [2] אנדערש געזאגט: די סיגעטער רבנות איז נישט געווען קיין ירושה; ער איז אויסגעוויילט געווארן, אין א מאמענט ווען די אנדערע זייט איז געווען שוואך. [דאקומענטירט] [2]

ער איז געווען א גדול בתורה, און זילבער שרייבט אז ער האט געגרינדעט די ערשטע חסידישע ישיבה אין אונגארן. [דאקומענטירט] [2] די ערשטע ישיבה אין סיגעט בכלל, אבער, האט פריער געגרינדעט א למדן פון פרעשבורג, ר׳ יהודה מאדערן, און מען דארף די צוויי זאכן האלטן באזונדער. [דאקומענטירט] [2] נאדלער שרייבט אז דער ייטב לב האט זיך פארבונדן מיט דער צאנזער דינאסטיע, און האט געקעמפט צו מאכן סיגעט פאר זיין אייגענעם הויף, קעגן דער קעגנערשאפט פון די וויזשניצער חסידים. [דאקומענטירט] [1] די פארבינדונג מיט צאנז איז אויך געווען א פארבינדונג פון שידוכים: לויט די ביאגראפישע מקורות, האט איינע פון זיינע טעכטער חתונה געהאט מיט ר׳ ברוך פון גארליץ, דער זון פון דעם "דברי חיים" פון צאנז. [דאקומענטירט] [4][2]

אין די שטורעמדיגע 1860ער יארן, ווען די אונגארישע ארטאדאקסיע האט געקעמפט קעגן די רעפארמער, האט דער ייטב לב, לויט זילבער, נישט גענומען קיין פירנדע ראלע, הגם ער האט זיך שפעטער אנגעשלאסן אין די שטרענגסטע. [דאקומענטירט] [2] סיגעט אליין איז אין זיינע יארן געבליבן א "סטאטוס קווא" קהלה, נישט אנגעשלאסן אין דעם ארטאדאקסישן פארבאנד – צום צער פון די ארטאדאקסן, שרייבט זילבער. [דאקומענטירט] [2] די מקורות זאגן נישט פארוואס, און מיר וועלן נישט טראכטן חשבונות. [דאקומענטירט]

דער סאטמארער רבי האט שפעטער אליין דערציילט א מעשה וועגן זיין זיידן. [דאקומענטירט] [11] אין "ויואל משה", אין מאמר ישוב ארץ ישראל, ברענגט ער פון ר׳ עקיבא יוסף שלעזינגער ווי אזוי דער ייטב לב האט זיך געשטעלט קעגן שלעזינגערס פלאן צו עולה זיין קיין ארץ ישראל ארום 1860, און ער גיט דערצו צו פארשטיין אז זיין זיידע אליין איז געווען א גרויסער אוהב פון דעם לאנד, און אז זיין קעגנערשאפט איז געווען קעגן די קאלאניעס וואס האבן זיך דעמאלט אנגעהויבן. [דאקומענטירט] [11] מיר האבן געזען די מעשה נאר אין דער ענגלישער איבערזעצונג פון מאגיד, און דעריבער ברענגען מיר זי דא מיט אונזערע ווערטער, נישט ווי א ציטאט. [דאקומענטירט]

דער "ייטב לב" – זיינע דרשות אויף דער תורה – איז פארבליבן זיין באקאנטסטער ספר; נאדלער רעכנט פינף בענד, פון 1875. [דאקומענטירט] [1] לויט די ביאגראפישע מקורות איז ער צום ערשט ארויס אן דעם מחברס נאמען. [טראדיציאנעלער באריכט] [4] און ווען זיין אייניקל האט שפעטער געגרינדעט זיין קהלה אין וויליאמסבורג, האט ער זי געהייסן "קהל ייטב לב". [דאקומענטירט] [4]

1.5 זיין פאטער דער קדושת יום טוב, און די הויזגעזינד · 0:13:30–0:17:00

נאך דעם ייטב לב׳ס הסתלקות אין 1883, איז זיין זון געווארן רב אין סיגעט. [דאקומענטירט] [1][2] דאס איז געווען רבי חנניה יום טוב ליפא טייטלבוים, וואס מען רופט אים נאך זיין ספר דער "קדושת יום טוב". [דאקומענטירט] [2] ער איז געלעבט פון 1836 ביז 1904. [דאקומענטירט] [1][2] ער איז געבוירן געווארן אין שטראפקוב, און פאר סיגעט איז ער געווען רב אין טעטש (Técső) בערך ניינצן יאר. [דאקומענטירט] [3][7]

ער איז געווען א חסיד און תלמיד פון דעם "דברי חיים" פון צאנז. [דאקומענטירט] [7] דער היסטאריקער זילבער רופט אים "איינער פון די זיילן פון דער אונגארישער ארטאדאקסיע". [דאקומענטירט] [2] באלד נאכדעם וואס ער איז געקומען קיין סיגעט, אין 1883, האט ער באשלאסן אנצושליסן די קהלה אין דעם ארטאדאקסישן פארבאנד. [דאקומענטירט] [2] זילבער שרייבט אז דער באשלוס האט צעשפאלטן די קהלה אויף צוויי. [דאקומענטירט] [2] די צוויי זייטן האבן ארויסגעגעבן בראשורן מיט פסקים פון רבנים, און זילבער שרייבט אז די בראשורן זענען היינט א וויכטיגער היסטארישער מקור פון יענער תקופה. [דאקומענטירט] [2] צום סוף, אין 1887, האט זיך סיגעט צעטיילט אין צוויי באזונדערע קהלות: די ארטאדאקסישע קהלה, וואו די טייטלבוים-חסידים זענען געבליבן, און א "ספרד" קהלה, וואס האט צוגעצויגן די מער פראגרעסיווע עלעמענטן און האט זיך

שפעטער אנגעשלאסן אין דעם "סטאטוס קווא". [דאקומענטירט] [2] דאס איז געווען אין דעם זעלבן יאר וואס רבי יואל איז געבוירן געווארן. [דאקומענטירט] [1][2]

אין 1898 איז דער קדושת יום טוב באשטימט געווארן אלס וויצע-פרעזידענט פון דעם ארטאדאקסישן ביורא אין אונגארן. [דאקומענטירט] [2] זילבער שרייבט אז מען האט אים באשטימט אלס א געגנגעוויכט צו א רב וואס איז געווען באקאנט מיט זיינע מיינונגען קעגן חסידות. [דאקומענטירט] [2] דאס ווייזט אז א חסידישער רבי איז געזעסן אין דער הויפט-פירערשאפט פון דער אונגארישער ארטאדאקסיע. [דאקומענטירט] [2]

זיין ספר "קדושת יום טוב" איז געבליבן זיין נאמען. [דאקומענטירט] [1] ווען ער איז צום ערשט געדרוקט געווארן איז אבער אומקלאר: נאדלער שרייבט 1905, נאך זיין הסתלקות, און די ענציקלאפעדיע יודאיקא שרייבט 1895, אין צוויי טיילן. [אומקלאר/מחלוקת] [1][3] די העברעאישע ענציקלאפעדיע ברענגט פון אים א שארפע מיימרא קעגן דעם ציוניזם, אז פון די וואס האבן אוועקגעווארפן די תורה קען נישט ארויסוואקסן קיין ישועה פאר כלל ישראל. [טראדיציאנעלער באריכט] [7] מיר האבן נישט געפונען דעם ערשטן מקור פון די ווערטער, און מיר ברענגען זיי נאר אלס א באריכט. [טראדיציאנעלער באריכט]

דער קדושת יום טוב׳ס ערשטע חתונה איז געווען מיט א טאכטער פון ר׳ מנשה רובין פון ראפשיץ, און זיי האבן נישט געהאט קיין קינדער. [דאקומענטירט] [4][7] נאך א היתר פון רבנים, האט ער אין 1878 חתונה געהאט צום צווייטן מאל. [דאקומענטירט] [4][7] די צווייטע רביצין, די מוטער פון רבי יואל, איז געווען א טאכטער פון ר׳ יואל אשכנזי, דער רב פון זלאטשאוו. [דאקומענטירט] [4] [5][7] איר זיידע איז געווען ר׳ משה דוד אשכנזי פון טאלטשווא, וואס איז אויך געווען דער שווער פון דעם ייטב לב. [דאקומענטירט] [8] אזוי זענען די עלטערן געווען נאענטע קרובים, אבער די מקורות זענען זיך נישט מסכים גענוי וועלכע קרובים. [אומקלאר/מחלוקת] [5][7][9] די צווייטע רביצין האט געבוירן פינף קינדער: צוויי זין און דריי טעכטער. [דאקומענטירט] [4][5][6] די טעכטער האבן חתונה געהאט מיט משפחות פון רבנים. [דאקומענטירט] [7] דער עלטערער זון, ר׳ חיים צבי, איז געבוירן געווארן ארום 1880, בערך זיבן יאר פאר זיין ברודער. [דאקומענטירט] [2][7] ער איז שפעטער געווען באקאנט אלס דער "עצי חיים", און האט חתונה געהאט מיט א טאכטער פון ר׳ שלום אליעזר הלברשטאם פון ראצפערט, א זון פון דעם דברי חיים. [דאקומענטירט] [9] דאס יונגסטע קינד איז געווען רבי יואל. [דאקומענטירט] [1][4][5]

1.6 געבורט, קינדהייט, בר מצוה, די ערשטע לערן-יארן · 0:17:00–0:21:00

רבי יואל טייטלבוים איז געבוירן געווארן אין סיגעט, דעם י"ז טבת תרמ"ז, וואס איז געווען דעם 13טן יאנואר 1887. [דאקומענטירט] [4][5][6] דער העברעאישער דאטום און דער ציווילער דאטום ווערן געגעבן גלייך אין דער ענגלישער, העברעאישער און אידישער ענציקלאפעדיע. [דאקומענטירט] [4][5][6] די היסטאריקער נאדלער און זילבער געבן אויך דאס יאר 1887. [דאקומענטירט] [1][2] די ענציקלאפעדיע יודאיקא, אבער, גיט 1888, אן קיין ערקלערונג. [אומקלאר/מחלוקת] [3] צוליב דעם ווערט זיין עלטער ביי דער הסתלקות אויך געגעבן פארשידן אין פארשידענע ספרים. [אומקלאר/מחלוקת] מיר נוצן דעם דאטום י"ז טבת תרמ"ז, וואס רוב מקורות געבן. [דאקומענטירט]

ער איז געבוירן געווארן אין דעם פערטן יאר פון זיין פאטערס רבנות אין סיגעט. [דאקומענטירט] [7] ער איז דערצויגן געווארן אין זיין פאטערס הויז, און די אידישע ענציקלאפעדיע שרייבט אז ער האט דארט געוואוינט ביז זיין חתונה. [דאקומענטירט] [6] זיין פאטער איז דעמאלט געווען דער רב, דער רבי און דער ראש ישיבה פון דער שטאט, און דער הויף איז געווען פול מיט תלמידים און חסידים. [דאקומענטירט] [4][9]

ווער עס האט אים געלערנט אלס קינד, ווייסן מיר נישט. [דאקומענטירט] קיינער פון די מקורות וואס מיר האבן דורכגעקוקט דערמאנט נישט קיין מלמד, קיין רבי, קיין חברותא און קיין ישיבה פון זיינע יונגע יארן. [דאקומענטירט] מיר וועלן דעריבער נישט זאגן אז זיין פאטער אדער זיין ברודער האבן אים געלערנט, הגם עס איז מעגליך. [דאקומענטירט] די ביאגראפיעס פון אינעווייניג, ווי "משיחן של ישראל", זאלן ווערן דורכגעקוקט פאר דעם פרט. [דאקומענטירט]

וואס די מקורות יא זאגן, איז אז ער איז געווען באוואוסט פאר זיינע גרויסע כשרונות פון זיינע יונגע יארן. [טראדיציאנעלער באריכט] [4] זיינע תלמידים דערציילן אז שוין אלס א יונג קינד האט ער אוועקגעגעבן א סך צייט אויף טהרה פון

קערפער, און אז דאס איז אנגעגאנגען זיין גאנץ לעבן. [טראדיציאנעלער באריכט] [5] די ענגלישע ענציקלאפעדיע באשרייבט ווי ער האט זיך לאנג צוגעגרייט צו דאווענען, מיט גרויס אכטונג אויף ריינקייט. [טראדיציאנעלער באריכט] [4] די שטרענגקייט אין דיני טהרה זעט מען שפעטער אויך אין זיינע פסקים. [טראדיציאנעלער באריכט] [5]

זיין בר מצוה איז געפאלן אין טבת תר"ס, יאנואר 1900, דרייצן יאר נאך זיין געבורט; קיין מקור גיט נישט דעם גענויען טאג פון דער סעודה און דער דרשה. [דאקומענטירט] די העברעאישע ענציקלאפעדיע שרייבט אז די דרשה וואס ער האט געזאגט האט באהאנדלט די סוגיא פון "המוצא תפילין", און זי רופט עס א סוגיא אין מסכת שבת. [דאקומענטירט] [5] די משנה "המוצא תפילין" שטייט אבער אין מסכת עירובין, פרק עשירי, און זי באהאנדלט הלכות שבת; צי די דרשה איז געווען אויף דער משנה אין עירובין אדער אויף א סוגיא אין מסכת שבת, איז נישט קלאר. [אומקלאר/מחלוקת] די ענגלישע ענציקלאפעדיע שרייבט אז די דרשה האט געדויערט עטליכע שעה. [טראדיציאנעלער באריכט] [4] די העברעאישע ענציקלאפעדיע ברענגט א באריכט פון דער צייטונג "מחזיקי הדת" פון יענער צייט: אז דער בר מצוה בחור האט געזאגט א לאנגן פלפול מיט חידושים פון זיך אליין, און האט גערעדט ווארט ביי ווארט אן קיין שום מורא, ווי אן אלטער מאן וואס איז געוואוינט דערצו. [דאקומענטירט] [5][13] דאס איז דער נאענטסטער צו א דאקומענט פון יענער צייט וואס מיר האבן וועגן זיינע יונגע יארן. מיר האבן דאס צייטונג-בלאט אליין נאך נישט געזען, און דעריבער ברענגען מיר עס מיט אונזערע ווערטער. [דאקומענטירט]

דער פאטער איז געווען א תלמיד פון צאנז, און דער זייט פון צאנז איז געבליבן נאענט צום זון. [דאקומענטירט] [7] שפעטער, לויט זיין סעקרעטאר, האט דער רבי אליין געקענט דעם "דברי חיים" צווישן די זיילן פון זיינע פסקים, צוזאמען מיט דעם חתם סופר, דעם מהר"ם שיק און דעם נודע ביהודה. [טראדיציאנעלער באריכט] [5] קיין מקור פארבינדט דאס נישט מיט זיין קינדהייט, אבער מען זעט פון וואו זיין דרך איז געקומען. [טראדיציאנעלער באריכט]

די סיגעט פון זיינע קינדער-יארן איז געווען א שטאט פון פארשידענע הויפן. [דאקומענטירט] [2] זילבער שרייבט אז די וויזשניצער חסידים האבן ווייטער געהערשט אין רוב פון דער מאראמאראשער קאונטי, און אז ביז דער ערשטער וועלט-מלחמה האבן אין סיגעט אויך געלעבט חסידים פון ספינקא און פון קרעטשנעוו. [דאקומענטירט] [2] פאר דער ערשטער וועלט-מלחמה האבן אין סיגעט געוואוינט כמעט אכט טויזנט אידן, בערך זיבן און דרייסיג פראצענט פון דער שטאט. [דאקומענטירט] [2] די העברעאישע ענציקלאפעדיע באשרייבט דעם סיגעטער דרך אלס שטרענג אין הלכה, קעגן יעדע ענדערונג אין לבוש און מנהג, קעגן וועלטלעכע לימודים, און קעגן אלע אידישע פארטייען, אגודת ישראל אריינגערעכנט – מיט א יסוד אין דעם חתם סופר'ס "חדש אסור מן התורה" און אין דער חסידות פון צאנז. [דאקומענטירט] [9] אין דער דאזיגער לופט איז ער אויפגעוואקסן. [דאקומענטירט]

1.7 סמיכות, חתונה, און דעם פאטערס הסתלקות (1904) · 0:21:00–0:24:00

נאך פאר זיין חתונה, האט ער באקומען סמיכה פון אכט חשובע רבנים. [דאקומענטירט] [4][5] נאר איינער פון זיי ווערט דערמאנט ביים נאמען: ר' משה גרינוואלד, דער רב פון חוסט, דער מחבר פון "ערוגות הבשם". [דאקומענטירט] [4][5] ווען די סמיכות זענען געגעבן געווארן, און ווער די אנדערע זיבן רבנים זענען געווען, ווייסן מיר נישט. [דאקומענטירט]

אין חודש שבט תרס"ד, פעברואר 1904, אין עלטער פון זיבעצן יאר, האט רבי יואל חתונה געהאט. [דאקומענטירט] [4][5][6] די כלה, זיין ערשטע רביצין, איז געווען א טאכטער פון ר' אברהם חיים הורוויץ, דער רב פון פלאנטש (Połaniec). [דאקומענטירט] [4][5][6] לויט דער אידישער ענציקלאפעדיע זענען די חתן-כלה געווען קרובים, וויבאלד דער כלה'ס זיידע, ר' משה'לע פון ראזוואדאוו, איז געווען אן איידעם פון דעם ייטב לב. [דאקומענטירט] [6][9]

די חתונה איז פארגעקומען אין סיגעט, און נישט ביי דער כלה'ס משפחה, וויבאלד, לויט דער העברעאישער ענציקלאפעדיע, איז דער חתן'ס פאטער דעמאלט שוין געווען שווער קראנק. [דאקומענטירט] [5] עטליכע טעג נאך דער חתונה, דעם כ"ט שבט תרס"ד, דעם 15טן פעברואר 1904, איז דער קדושת יום טוב נסתלק געווארן. [דאקומענטירט] [4][7][8] ער איז באגראבן געווארן אין סיגעט, אין דעם אהל איבער דעם קבר פון זיין פאטער, דעם ייטב לב. [דאקומענטירט] [7][9] די ארטאדאקסישע צייטונג "קול מחזיקי הדת" האט דעמאלט, דעם 26סטן פעברואר 1904, ארויסגעגעבן א הספד מיטן קעפל "אבל גדול ליהודים".
[דאקומענטירט] [7] דאס איז א דאקומענט פון יענער וואך גופא, און פאר דעם פילם זאל מען זוכן דאס ארגינעלע בלאט אין די

ארכיוון פון דער נאציאנאלער ביבליאטעק אין ירושלים. [דאקומענטירט] אין דעם זעלבן אהל זענען באגראבן געווארן אויך שפּעטערדיגע דורות פון דער סיגעטער משפחה. [דאקומענטירט] [9]

ווער וועט איבערנעמען? [דאקומענטירט] דער עלטערער זון, ר' חיים צבי, דעמאלט פיר און צוואנציג יאר אלט, איז געווארן דער ממלא מקום אין אלע דריי שטעלעס פון זיין פאטער: רבי, רב פון סיגעט, און ראש ישיבה. [דאקומענטירט] [4][5][9] זילבער שרייבט אז דער פרינציפּ אז דער זון ירשנט דעם פאטער איז שוין דעמאלט געווען פעסט איינגעשטעלט אין דער סיגעטער רבנות. [דאקומענטירט] [2]

א קליינע צאל חסידים האבן אבער געהאלטן אז דער יונגערער זון, דער זיבעצן-יעריגער יואל, איז דער ריכטיגער ממלא מקום. [דאקומענטירט] [4][5] די ענגלישע ענציקלאפעדיע שרייבט אז זיין מוטער איז אויך געווען צווישן זיי; די העברעאישע ענציקלאפעדיע דערמאנט נאר "א געציילטע חסידים", און די אנדערע מקורות דערמאנען קיין שום צד. [אומקלאר/מחלוקת] [4][5] קיין באריכט פון אינעווייניג דער סאטמארער משפחה וועגן דעם איז נישט פאראן אין די מקורות וואס מיר האבן געזען. [אומקלאר/מחלוקת]

זילבער ענדיגט זיין באשרייבונג פון דער סיגעטער דינאסטיע מיט א באמערקונג וואס איז וויכטיג פאר אונזער מעשה: אז די השפעה פון דער משפחה טייטלבוים איז געבליבן באגרעניצט צו דער שטאט סיגעט אליין – ביז יואל איז אויפגעשטאנען. [דאקומענטירט] [2]

1.8 איבערגאנג צו קאפּיטל 2 · 0:24:00–0:25:00

אזוי שטייט ער אין ווינטער פון 1904: א בחור פון זיבעצן יאר, ערשט חתונה געהאט, א יתום פון א פאטער, אן קיין שטעלע און אן קיין שטאט. [דאקומענטירט] [4][5] זיין ברודער זיצט אויף דעם סיגעטער שטול. [דאקומענטירט] [4] דער יונגער פארפאלק פארט אוועק צום שווער, ר' אברהם חיים הורוויץ, קיין ראדאמישל אין גאליציע, אויף קעסט. [דאקומענטירט] [4][5] ווי לאנג זיי זענען דארט געווען – "מער ווי א יאר" אדער "עטליכע יאר" – זענען די מקורות זיך נישט מסכים. [אומקלאר/מחלוקת] [4][5][6]

אבער פון דער קעסט וועט ער נישט צוריקגיין קיין סיגעט. [דאקומענטירט] ער וועט גיין אין אן אנדער שטאט, אין סאטמאר, וואו זיינע אנהענגער וועלן אים בויען א בית המדרש. [דאקומענטירט] [4][5] פון דארט וועט ער ווערן רב אין אורשיווא, דערנאך אין קראלי, און צום סוף אין סאטמאר אליין – נאך א לאנגער און שווערער מחלוקת. [דאקומענטירט] [1][4] ווי אזוי א יונגער מאן אן א שטעלע איז געווארן איינער פון די גרויסע רבנים פון זיין דור – דאס איז די מעשה פון אונזער צווייטן קאפּיטל.

2. בילדער און פילם-מאטעריאל

כללים פאר אלע בילדער אין דעם קאפּיטל: נאר מענער; קיין פרויען, אויך נישט אין המון-בילדער, אויף געמעלן אדער אין הינטערגרונט; קיין קירכן, טורעמס מיט צלמים אדער קריסטלעכע סימנים – ביי שטאט-פּאנאראמעס פון סיגעט און אוהעל זאל מען אויסשניידן די קירך-טורעמס אדער נעמען אן אנדער בליק; קיין סטאטועס. פון רבי יואל אלס קינד אדער בחור איז אונז נישט באקאנט קיין באשטעטיגטע פאטאגראפיע; מען זאל נישט נוצן קיין בילד וואס מען זאגט אז ער איז "דער יונגער רבי" אן א קלארן מקור.

#	אונטער-טייל	וואס צו ווייזן	וואו צו באקומען	באמערקונג
1	1.1	עפענונג: לאנגזאמע בליקן אויף אן אלטן ספר "ויואל משה" און "דברי יואל" (שער-בלעטער)	HebrewBooks.org (סקאנס פון שער-בלעטער); די נאציאנאלע ביבליאטעק פון ישראל (NLI), דיגיטאלע זאמלונג	נאר דאס שער-בלאט און טעקסט-זייטן
2	1.1	דער אהל אין קרית יואל, פון דרויסן, מיט מענער ביים אריינגאנג	אייגענע פילמירונג (מיט רשות פון דער קהלה); אדער ארכיוו-פאטאס פון קהל ייטב לב	פילמירן נאר ווען קיין פרויען זענען נישט אין בליק

#	אונטער-טייל	וואס צו ווייזן	וואו צו באקומען	באמערקונג
3	1.1	פאטאגראפיעס פונעם רבי׳ן פון די שפעטערע יארן (אמעריקע), אלס "פארשמעק"	ארכיוון פון דער קהלה; YIVO Archives (ניו יארק); ארכיוו פון "דער איד"	מיט רשות און מיט קרעדיט
4	1.2	די קארפאטן בערג און דער טאל פון מאראמאראש, דער טייך טיסא און איזא	Wikimedia Commons (פאטאס פון Maramureș Mountains, Tisa river ביי Sighetu Marmației); אייגענע דראון-פילמירונג	נאטור-בילדער אן מענטשן
5	1.2	אלטע מאפע פון מאראמאראש קאונטי אין קעניגרייך אונגארן	Arcanum Maps (Hungarian historical maps, Habsburg military survey); Library of Congress, Geography and Map Division; David Rumsey Map Collection	זען אויך מאפע 4.1 אונטן
6	1.2	גאסן און מארק-פלאץ פון סיגעט פאר דער מלחמה, מיט אידישע מענער און סוחרים	Yad Vashem Photo Archive (Sighet); USHMM Photo Archives (Sighet / Máramarossziget); ANU – Museum of the Jewish People (Beit Hatfutsot) Photo Collection; JewishGen KehilaLinks – Sighet	ווייזן נאר בילדער מיט מענער; קיין קירך אין בליק
7	1.2	די שול וואס איז געבליבן אין סיגעט היינט, אינעווייניג און דרויסן	Wikimedia Commons ("Sighetu Marmației synagogue"); די אידישע קהלה פון Sighet; אייגענע פילמירונג	דעם נאמען פון דער שול נאכקוקן ביי דער קהלה; נאר מענער אדער ליידיג
8	1.2	צענזוס-טאבעלע 1910 (גראפיק)	אייגענע גראפיק לויט [10]	אינפאגראפיק, זען אויפשריפטן
9	1.3	שאטוירא-אוהעל (Sátoraljaújhely) היינט: די גאסן, דער אהל פון דעם ישמח משה אויפן אידישן בית החיים	Wikimedia Commons (Sátoraljaújhely Jewish cemetery, ohel of Moshe Teitelbaum); Fortepan (אונגארישער פאטא-ארכיוו, CC BY-SA) פאר אלטע בילדער פון דער שטאט	ביי Fortepan דורכקוקן יעדעס בילד פאר פרויען און קירכן
10	1.3	שער-בלעטער: "ישמח משה", "השיב משה", "תפלה למשה"	HebrewBooks.org; NLI	
11	1.3	מאפע: פשעמישל ← לובלין ← אוהעל (דער וועג צום חוזה)	אייגענע אנימירטע מאפע	
12	1.3	זייטן פון "ויואל משה" וואו דער ישמח משה ווערט געברענגט	HebrewBooks.org (ויואל משה)	נאר נאכן נאכקוקן דעם סימן
13	1.3	דראהאביטש: אלטע בילדער פון דער שטאט	Yad Vashem Photo Archive; Polona (פוילישע דיגיטאלע ביבליאטעק)	קיין קירכן אין בליק
14	1.4	שער-בלאט פונעם "ייטב לב"	HebrewBooks.org; NLI	

#	אונטער-טייל	וואס צו ווייזן	וואו צו באקומען	באמערקונג
15	1.4	גראפיק: "דער בראך פון 1858" – די כהנא-משפחה, די קאסובער / וויזשניצער, דער ייטב לב	אייגענע גראפיק לויט [2]	
16	1.4	דער אהל פון די סיגעטער רביים אויפן אידישן בית החיים אין סיגעט	Wikimedia Commons; JewishGen KehilaLinks – Sighet; אייגענע פילמירונג	
17	1.4	גראפיק: צאנז–סיגעט פארבינדונג (דער ייטב לב, ר' ברוך פון גארליץ, דער דברי חיים)	אייגענע גראפיק	נאר נעמען פון מענער
18	1.5	שער-בלאט פונעם "קדושת יום טוב"	HebrewBooks.org; NLI	ווייזן אויב מעגליך די ערשטע אויסגאבע, כדי צו ווייזן דאס יאר
19	1.5	בראשורן פון דער סיגעטער מחלוקת 1883–1887	NLI (קאטאלאג-זוכן לויט "סיגעט" / "מארמארוש-סיגעט" און יארן 1883–1887)	זילבער [2] רופט זיי א וויכטיגער מקור; נאמען פון די בראשורן ברויכן נאך זוכן
20	1.5	בלעטער פון "מחזיקי הדת" (לעמבערג) פון יענע יארן	NLI – Historical Jewish Press (JPress)	
21	1.5	שטאמבוים-גראפיק (זען דיאגראם 4.2 אונטן)	אייגענע גראפיק	
22	1.6	א אלטע סיגעטער שטוב, א בית המדרש מיט ספרים-שאנקן, שטענדער, א לאמפ	ANU / Yad Vashem (אינעווייניג פון בתי מדרשים אין מאראמאראש); אייגענע פילמירונג פון אן אלטן בית המדרש	נאר מענער אדער ליידיג
23	1.6	א גמרא געעפנט ביי דער משנה "המוצא תפילין" (מסכת עירובין, פרק י', דף צ"ה ע"א)	אייגענע פילמירונג פון א גמרא; סקאן פון HebrewBooks / Sefaria	די מקורות זאגן "מסכת שבת" – זען די מחלוקת אין 1.6
24	1.6	דאס צייטונג-בלאט "מחזיקי הדת" מיטן באריכט פון דער בר מצוה	NLI – JPress	דאס ארגינעל ווערט נאך געזוכט; ביז דאן נישט ווייזן
25	1.7	שער-בלאט פון "ערוגות הבשם" (ר' משה גרינוואלד פון חוסט)	HebrewBooks.org	
26	1.7	מאפע: סיגעט ← ראדאמישל (גאליציע) ← סאטמאר	אייגענע אנימירטע מאפע	
27	1.7	הספד "אבל גדול ליהודים", קול מחזיקי הדת, 26.2.1904	NLI – JPress	נאר נאכן געפינען דאס בלאט
28	1.8	פאמעלעכער בליק אויף א באן-שטאציע / וועג אין די קארפאטן, ווינטער; איבערגאנג צו סאטמאר	Fortepan; Wikimedia Commons; אייגענע פילמירונג	אן מענטשן

3. אויפשריפטן אויפן עקראן

#	אונטער-טייל	אויפשריפט	מקור / באמערקונג
1	1.1	רבי יואל טייטלבוים זצ"ל · דער סאטמארער רבי · דער "דברי יואל" · תרמ"ז–תשל"ט (1887–1979)	[1][4]; זען די מחלוקת וועגן דעם געבורט-יאר
2	1.1	קרית יואל, ניו יארק · כ"ו אב תשל"ט · 19 אויגוסט 1979	[4]
3	1.1	דריי סימנים אין דעם פילם: דאקומענטירט · טראדיציאנעלער באריכט · אומקלאר/מחלוקת	ערקלערונג פאר דעם צושויער
4	1.2	סיגעט · Máramarossziget · Sighetu Marmației (רומעניע)	[2][10]
5	1.2	ר׳ צבי פיש – ערשטער רב פון סיגעט, בערך 1759	[2]
6	1.2	1869: מער ווי 2,300 אידן · 1910: 7,981 אידן פון 21,370 איינוואוינער	[2][10]
7	1.2	"דער שיינער גארטן" – א לעגענדע (Silber, YIVO)	[2]
8	1.3	רבי משה טייטלבוים · דער "ישמח משה" · רב אין אוהעל · 1759–1841 (טייל: 1758)	[1][5]
9	1.3	תלמיד פון דעם חוזה פון לובלין	[1]
10	1.3	ספרים: ישמח משה · השיב משה · תפלה למשה	[3][4]
11	1.3	רבי אלעזר (אליעזר) ניסן טייטלבוים · רב אין סיגעט בערך 1834–1840, שפעטער אין דראהאביטש · 1786–1854 / 1788–1855	[2][3]
12	1.4	רבי יקותיאל יהודה טייטלבוים · דער "ייטב לב" · 1808–1883 · רב אין סיגעט פון 1858	[1][2]
13	1.4	"די ערשטע חסידישע ישיבה אין אונגארן" (Silber)	[2]
14	1.4	ויואל משה, מאמר ישוב ארץ ישראל – די מעשה מיט ר׳ עקיבא יוסף שלעזינגער (בערך 1860)	[11]; נאכקוקן דעם סימן אינעם ספר
15	1.5	רבי חנניה יום טוב ליפא טייטלבוים · דער "קדושת יום טוב" · 1836–1904 · רב אין טעטש, דערנאך אין סיגעט פון 1883	[1][2][7]
16	1.5	1883: סיגעט שליסט זיך אן אין דעם ארטאדאקסישן פארבאנד · 1887: די קהלה צעטיילט זיך	[2]
17	1.5	1898: וויצע-פרעזידענט פון דעם ארטאדאקסישן ביורא	[2]
18	1.5	"קדושת יום טוב" – ערשטער דרוק: 1895 אדער 1905?	[1][3] – מחלוקת
19	1.6	י"ז טבת תרמ"ז · 13 יאנואר 1887 · סיגעט	[4][5][6]
20	1.6	געבורט-יאר: 1887 (נאדלער, זילבער) · 1888 (ענציקלאפעדיע יודאיקא)	[1][2][3] – מחלוקת
21	1.6	בר מצוה: טבת תר"ס (יאנואר 1900) · דרשה אויף דער סוגיא "המוצא תפילין"	[5] – זען 1.6 וועגן מסכת שבת / עירובין
22	1.7	סמיכה פון אכט רבנים, צווישן זיי ר׳ משה גרינוואלד פון חוסט	[4][5]
23	1.7	חתונה: שבט תרס"ד · פעברואר 1904 · מיט דער טאכטער פון ר׳ אברהם חיים הורוויץ, רב פון פלאנטש	[4][5][6]

#	אונטער-טייל	אויפשריפט	מקור / באמערקונג
24	1.7	כ"ט שבט תרס"ד · 15 פעברואר 1904 · הסתלקות פון דעם קדושת יום טוב	[4][7]
25	1.7	ממלא מקום: ר' חיים צבי טייטלבוים, דער "עצי חיים" (1880–1926)	[2][4][9]
26	1.8	קעסט אין ראדאמישל: "מער ווי א יאר" אדער "עטליכע יאר"?	[4][5][6] – מחלוקת

4. מאפעס, צייט-ליניע און דיאגראמען

4.1 מאפע: סיגעט, מאראמאראש און די שטעט פון דער משפחה

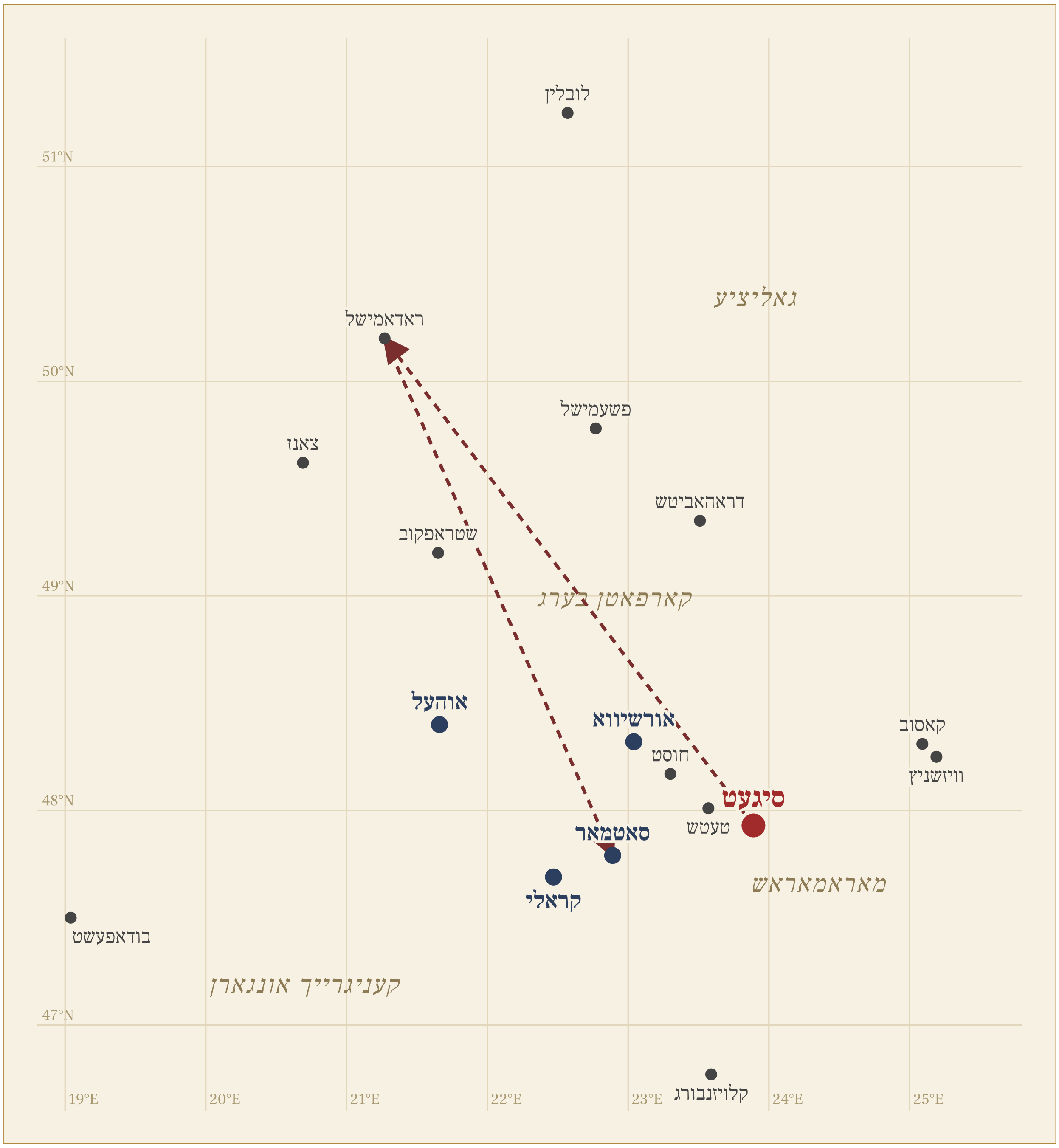

סכעמאטישע מאפע; די פונקטן שטייען לויט זייערע קאארדינאטן, אן גרעניצן און אן טייכן. די רויטע געשטריכלטע ליניע: סיגעט ← ראדאמישל (קעסט, 1904) ← סאטמאר (1905). פארן פילם: אנימירן די פונקטן איינס נאכן אנדערן לויט דער מעשה, אויף א היסטארישער מאפע פון 1900 (Arcanum Maps).

4.2 דיאגראם: דער ייחוס

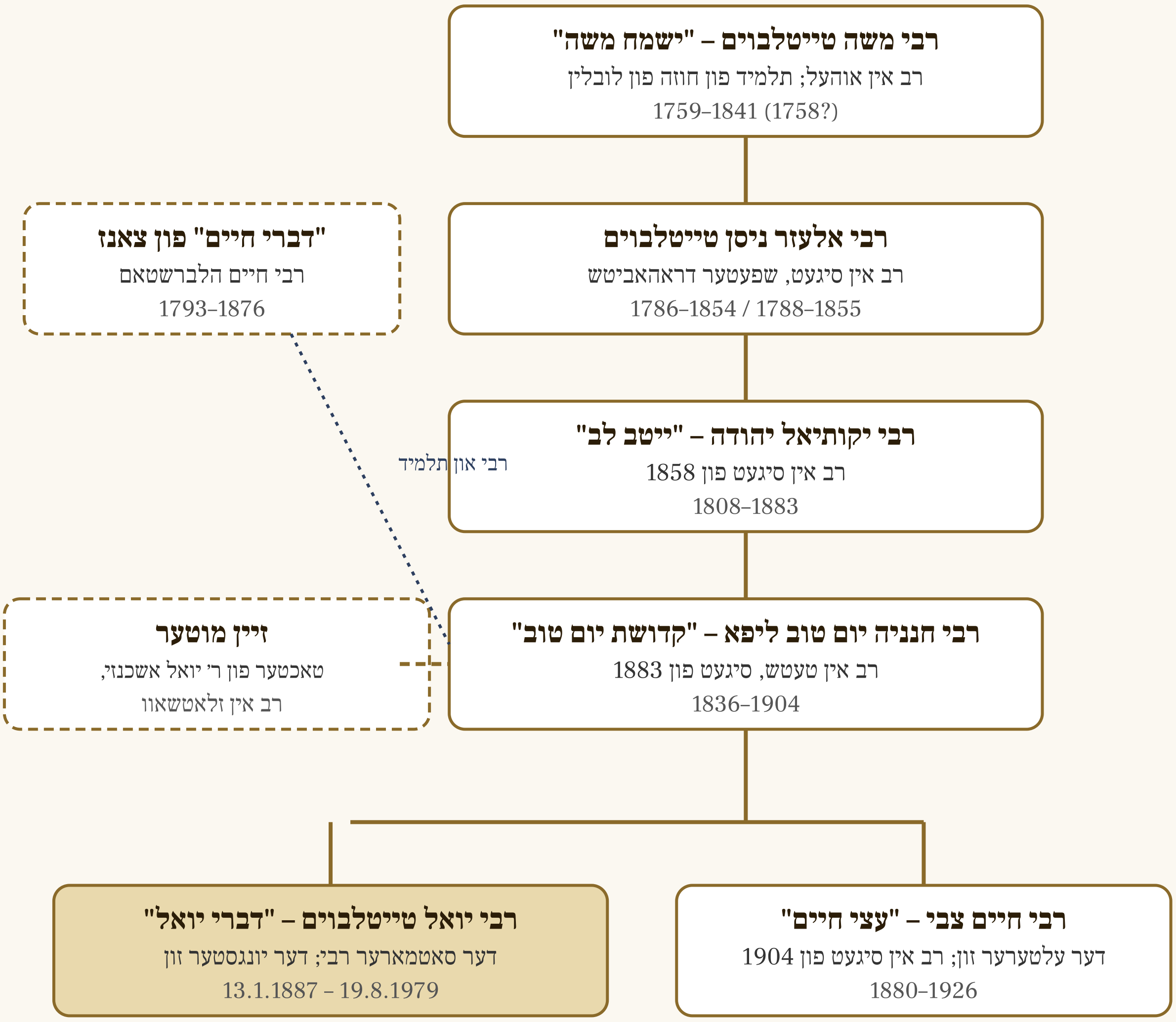

פון דער צווייטער חתונה (1878): צוויי זין און דריי טעכטער; די טעכטער ווערן נישט אויסגערעכנט

גאנצע ליניע = פאטער–זון · געשטריכלטע ליניע = מוטער / רבי און תלמיד

דער שטאם פון פיר דורות ביז רבי יואל. פרויען ווערן נישט אויסגערעכנט ביים נאמען. די דאטעס מיט "/" צייגן מחלוקת (זען דעם טעקסט).

4.3 צייט-ליניע (צו ווייזן ביים סוף פון 1.7)

יאר	געשעעניש	סימן
1759 (בערך)	ר' צבי פיש, ערשטער רב פון סיגעט; געבורט פון דעם ישמח משה (טייל: 1758)	[דאקומענטירט] / [אומקלאר/מחלוקת]
1808	דער ישמח משה רב אין אוהעל (לויט ביאגראפישע מקורות); געבורט פון דעם ייטב לב	[אומקלאר/מחלוקת] / [דאקומענטירט]
1834–1840	ר' אלעזר ניסן רב אין סיגעט	[דאקומענטירט]
1836	געבורט פון דעם קדושת יום טוב	[דאקומענטירט]
1841	הסתלקות פון דעם ישמח משה	[דאקומענטירט]

יאר	געשעעניש	סימן
1858	דער ייטב לב ווערט רב אין סיגעט	[דאקומענטירט]
1864 בערך	דער קדושת יום טוב רב אין טעטש	[דאקומענטירט]
1878	צווייטע חתונה פון דעם קדושת יום טוב	[דאקומענטירט]
1880	געבורט פון ר' חיים צבי	[דאקומענטירט]
1883	הסתלקות פון דעם ייטב לב; דער קדושת יום טוב רב אין סיגעט; סיגעט שליסט זיך אן אין דעם ארטאדאקסישן פארבאנד	[דאקומענטירט]
1887	י"ז טבת: געבורט פון רבי יואל (ענציקלאפעדיע יודאיקא: 1888); די סיגעטער קהלה צעטיילט זיך	[דאקומענטירט] / [אומקלאר/מחלוקת]
1898	דער קדושת יום טוב – וויצע-פרעזידענט פון ארטאדאקסישן ביורא	[דאקומענטירט]
1900	בר מצוה (טבת תר"ס)	[דאקומענטירט]
1904	חתונה (שבט); כ"ט שבט – הסתלקות פון דעם קדושת יום טוב; ר' חיים צבי ממלא מקום	[דאקומענטירט]
1905	ח' אלול: רבי יואל באזעצט זיך אין סאטמאר (קאפיטל 2)	[דאקומענטירט]

4.4 קליינע גראפיקס אין דעם קאפיטל

- צענזוס 1869 / 1910 (1.2): צוויי זיילן, +2,300 און 7,981 פון 21,370.
- "דער בראך פון 1858" (1.4): דריי קעסטלעך – די כהנא-משפחה, די קאסובער חסידים צעטיילט (קאסוב / וויזשניץ), דער ייטב לב אין מיטן.
- 1883 → 1887 (1.5): איין קהלה ← צוויי קהלות (ארטאדאקסיש / "ספרדי").
- דער שליסל פון די דריי סימנים (1.1): דאקומענטירט (גרין), טראדיציאנעלער באריכט (גאלד), אומקלאר/מחלוקת (רויט) – די זעלבע פארבן אויפן עקראן דורכאויס דעם פילם.

5. איבערגאנג צו קאפיטל 2 (פראדוקציע)

נאראציע: זען 1.8. בילד: די מאפע ציט זיך פון סיגעט קיין ראדאמישל און פון דארט קיין סאטמאר; ווינטער-בליק אויף די קארפאטן; פאמעלעכער איבערגאנג צו דעם קעפל "קאפיטל 2: די רבנות אין ארשיווא און סאטמאר". מוזיק: דאס זעלבע רואיגע טעמע ווי ביי דער עפענונג, שטילער.

6. מקורות פאר קאפיטל 1

1. Allan Nadler, "Teitelbaum Family" / "Satmar Hasidic Dynasty", *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*. https://encyclopedia.yivo.org/article.aspx/Teitelbaum_Family
2. Michael K. Silber, "Sighet Marmaţiei", *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*. https://encyclopedia.yivo.org/article.aspx/Sighet_Marmatiei
3. Avraham Rubinstein, "Teitelbaum", *Encyclopaedia Judaica*, 2nd ed. (2007), via encyclopedia.com.
4. English Wikipedia: "Joel Teitelbaum" (read 25 Oct 2026), "Moshe Teitelbaum (Ujhel)", "Chananya Yom Tov Lipa Teitelbaum".
5. העברעאישע וויקיפעדיע: "יואל טייטלבוים"; "משה טייטלבוים (ישמח משה)".
6. אידישע וויקיפעדיע: "יואל טייטלבוים".
7. העברעאישע וויקיפעדיע: "חנניה יום טוב ליפא טייטלבוים".

8. אידישע וויקיפעדיע: "חנניה יום-טוב ליפא טייטלבוים".

9. העברעאישע וויקיפעדיע: "חסידות סיגט".

10. English Wikipedia: "Sighetu Marmației" (names of the town, 1910 census).

11. Shaul Magid (trans. and ed.), *Jewish Anti-Zionism as Political Theology: The Major Writings of Rabbi Yoel Teitelbaum* (University of California Press / Luminos, open access) – פאר די מקומות אין "ויואל משה", מאמר ישוב ארץ ישראל; דער העברעאישער ארגינעל פון די סימנים איז נאך נישט נאכגעקוקט.

12. די ספרים אליין (שער-בלעטער): ישמח משה, השיב משה, תפלה למשה, ייטב לב, קדושת יום טוב, ערוגות הבשם – HebrewBooks.org, די נאציאנאלע ביבליאטעק פון ישראל.

13. "מחזיקי הדת" (לעמבערג), באריכט פון דער בר מצוה, ווי געברענגט אין [5]; דאס ארגינעלע בלאט איז נאך נישט געזען.

צו דורכקוקן פאר די קומענדיגע קאפיטלען (נאך נישט געלערנט): ר׳ שלמה יעקב געלבמאן, "משיחן של ישראל" (קרית יואל); מנחם קרן-קרץ, "הקנאי" (ביאגראפיע); מנחם קרן-קרץ, "מרמרוש-סיגט"; Dezső Schön, *Istenkeresők a Kárpátok alatt* (Kolozsvár, 1935); "ספר מרמרוש"; ר׳ יקותיאל יהודה גרינוואלד, "מצבת קודש".

7. נאטיצן פאר דער פראדוקציע: וואס איז נאך אפן

- **געבורט-יאר:** אלע מקורות וואס מיר האבן געזען געבן 1887 (י"ז טבת תרמ"ז), חוץ דער ענציקלאפעדיע יודאיקא וואס גיט 1888. קיין מקור וואס מיר האבן געזען גיט נישט 1886.
- **לערער:** קיין מלמד, רבי אדער ישיבה פון זיינע יונגע יארן ווערט נישט דערמאנט; זיבן פון די אכט רבנים וואס האבן אים געגעבן סמיכה זענען נישט באקאנט. "משיחן של ישראל" זאל מען דורכקוקן.
- **בר מצוה:** דער גענויער טאג, און דאס נומער פון "מחזיקי הדת" מיטן באריכט, זענען נאך נישט געפונען; די שאלה "מסכת שבת" אדער "עירובין" בלייבט אפן.
- **די מוטער און די ירושה אין 1904:** נאר די ענגלישע וויקיפעדיע זאגט אז זי האט געשטיצט דעם יונגערן זון; דאס ווערט פארגעשטעלט אלס מחלוקת.
- **ציטאטן:** די ציטאטן פון זילבער און נאדלער זענען איבערגעזעצט פון ענגליש. די מעשה מיט ר׳ עקיבא יוסף שלעזינגער ווערט געברענגט מיט אונזערע ווערטער, ביז מען קוקט נאך דעם סימן אינעם ספר "ויואל משה".
- **דער ישמח משה אין אוהעל:** דאס יאר 1808 און די פריערדיגע שטעלעס שטייען נאר אין ביאגראפישע מקורות.
- **ר׳ משה גרינוואלד:** די מקורות זאגן נאר "ר׳ משה גרינוואלד"; אז דאס איז דער חוסטער רב, בעל "ערוגות הבשם", איז אונזער אידענטיפיקאציע, און מען זאל עס נאכקוקן.